

Banaliseer psychisch lijden niet

Johan Braeckman is hoogleraar wijsbegeerte aan de UGent, An Ravelingien ethicus bij Bioethics Institute Ghent en Maarten Boudry wetenschapsfilosoof aan de UGent.

11 december 2015

83 shares

'Zullen we pas ingaan op de ultieme vraag om hulp als het leed onder een hersenscan is aangetoond?', vragen de auteurs zich af. ©getty images

4

In een open brief uitten tientallen academici en zorgverleners hun bezorgdheid over de wettelijke regeling rond euthanasie voor ondraaglijk psychisch lijden ([DM, 8/12](#)). Die bezorgdheid is ongetwijfeld goedbedoeld, maar niettemin misplaatst. De briefschrijvers eisen een "objectieve" aanwijzing van de onomkeerbaarheid van

psychisch lijden, zoals een "organisch letsel of weefselschade". Zij verwachten "factoren die onafhankelijk zijn van wat er subjectief inzake de ziekte gevoeld en gedacht wordt". Euthanasie op basis van "louter psychisch lijden" willen ze uit de huidige wetgeving schrappen. Vooral het woordje "louter" is hier zeer betekenisvol.

Het is volgens ons een misvatting dat euthanasie enkel bij zogenaamd lichamelijk lijden "verantwoord" is. De eis om lijden (en pijn) "objectiveerbaar" te maken, is een vreemde vorm van positivisme of sciëntisme. Moeten we psychisch lijden waarvan mensen langdurig en helder getuigen, niet ernstig nemen zolang dat leed niet wetenschappelijk wordt hard gemaakt? Gaan we pas ingaan op de ultieme vraag om hulp als het leed onder een hersenscan is aangetoond? De briefschrijvers miskennen niet alleen de professionele competentie van de artsen en therapeuten die de diagnose stellen, maar willen de klok decennia terug draaien door de patiënt onmondig te verklaren over de aard en intensiteit van zijn of haar lijden.

SHARE

Helaas het lijden van sommige patiënten zo diep, dat het inwilligen van hun verzoek om medisch geassisteerd en

pijnlooste overlijden
vanaf een bepaald
moment het beste is wat
de zorgsector nog te
bieden heeft

ADVERTENTIE

Couldn't load

Uitzichtloos lijden

Vanzelfsprekend is lijden subjectief. Wat anders? Als een persoon lijdt, dan is hij of zij evident de enige die deze ervaring redelijk kan inschatten. Het lijden behoort toe aan een subject. Deze subjectieve dimensie miskennen, verraadt een gebrek aan empathie. De opmerking van de briefschrijvers dat ze "gealarmeerd zijn door een toenemende banalisering van euthanasie op grond van psychisch lijden" is bijgevolg bedenkelijk.

In een gesprek met Bart Schols in De Afspraak (8/12) verwees Ariane Bazan, een van de initiatiefnemers van de brief,

naar een artikel en het boek van psychiater Lieve Thienpont: "Libera me. Over euthanasie en psychisch lijden". Het werk van Lieve Thienpont maakte haar blijkbaar duidelijk dat euthanasie voor psychisch lijden opnieuw verboden moet worden. Dat is erg merkwaardig, omdat het boek van Lieve Thienpont net maar al te duidelijk maakt hoe uitzichtloos de situatie is van diegenen die omwille van psychisch lijden euthanasie aanvragen. Het gaat om mensen die men vaak reeds vele jaren tracht te helpen, met alle mogelijke middelen die de geneeskunde en de psychologische zorgverlening te bieden heeft. Sommige van die patiënten zijn zo wanhopig dat ze overgaan tot zelfdoding, met soms vreselijke en mensonterende gevolgen van dien.

Denken de briefschrijvers dat de wetgever, en de artsen die bereid zijn om aan sommige (!) hulpvragen tegemoet te komen, lichtzinnig omspringen met het verzoek om waardig afscheid van het leven te mogen nemen? Dat ze niet op de hoogte zijn van de mogelijkheden van diverse therapieën en van de strikte voorwaarden voor euthanasie bij psychisch lijden? Net omdat psychisch lijden moeilijker meetbaar is, en een specifieke groep patiënten niet terminaal is, heeft de wetgever voor deze patiënten al twee bijkomende zorgvuldigheidsvoorwaarden verbonden aan een euthanasieverzoek: een tweede advies van een psychiater en een minimumwachttermijn van één maand.

Johan Braeckman. ©Diego Franssens

De briefschrijvers houden het bij een algemene beschouwing over het "hopeloze gevoel" dat mensen bij depressie ervaren, dat voor hen "op geen enkele wijze in verhouding staat tot het werkelijk hopeloos zijn van een situatie". Maar uiteraard komt niet iedereen met een depressie zonder verdere therapeutische interventie zomaar in aanmerking voor euthanasie. Dat is evident. In de praktijk gaat het jaarlijks in ons land over een vijftigtal personen, een uiterst kleine fractie van het aantal mensen dat een depressie doormaakt.

Dat de briefschrijvers het uitzichtloos lijden van deze kleine groep mensen wegwuiven als "louter subjectief", een gevoel dat nu eenmaal bij een depressie hoort, illustreert niet alleen een gebrek aan inlevingsvermogen maar bovendien is het een paternalistische reflex: 'Jij denkt dat je lijden uitzichtloos is, maar wij

weten beter.' Overigens staat een acute depressie (bv. door een rouwproces) de wettelijke voorwaarde van vrijwilligheid meestal in de weg. Het gaat bij het merendeel van de euthanasie-aanvragen om andere mentale aandoeningen, soms in combinatie met langdurige, chronische en therapieresistente depressie.

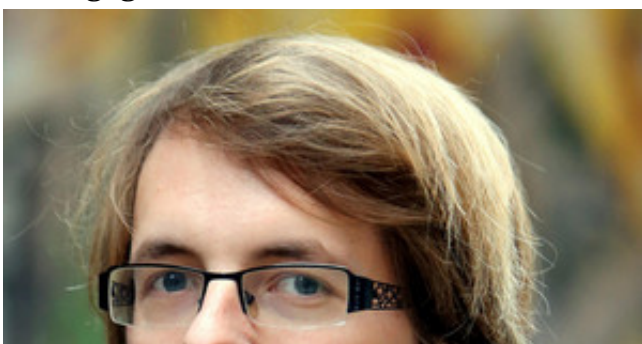
An Ravelingien. ©rv

Het valse onderscheid tussen fysiek en psychisch lijden

De briefschrijvers vrezen dat de opvatting dat het uitzicht op de dood onderdeel van goede zorg kan zijn, "het radicale failliet van de mentale zorgsector" betekent. Deze opmerkelijke uitspraak was enkele decennia geleden nog een vaak gehoorde bedenking in het euthanasiedebat, ook voor fysiek lijden: "De dood is de vijand van de geneeskunde, als een arts iemand uit zijn lijden verlost, betekent dat het falen van de medische zorg". Ondertussen weten we beter. Helaas is het lijden van sommige patiënten zo onpeilbaar diep, dat het inwilligen van hun verzoek om medisch geassisteerd en pijnloos te overlijden, vanaf een bepaald moment het beste is wat de zorgsector nog te bieden

heeft. Ariane Bazan en haar co-auteurs zijn blijkbaar van mening dat psychiatrische patiënten nooit uitbehandeld kunnen zijn. Dat komt erop neer dat psychiatrische patiënten geen recht hebben om een behandeling te weigeren, wat geheel in strijd is met de wet op de patiëntenrechten.

De euthanasiewet steunt op enkele fundamentele filosofische principes over een waardig levenseinde, waarin empathie en zelfbeschikking centraal staan. Er is geen goede reden te bedenken waarom men patiënten die ondraaglijk psychisch lijden, zoals ondubbelzinnig erkend door bevoegde artsen en conform de wetgeving, minder ernstig moet nemen dan diegenen die zogenaamd "objectief lichamelijk" lijden. Overigens ervaren ook mensen met een ongeneeslijke fysieke aandoening psychisch leed. Als we de logica van de briefschrijvers volgen, kan men bijgevolg de "ondraaglijkheid" van elke euthanasieaanvraag betwisten, wat een aantasting inhoudt van de autonomie, en bijgevolg de waardigheid, van om het even welke patiënt die om euthanasie verzoekt. Net zoals de overgrote meerderheid van zorgverleners vandaag de dag, is ook de wetgever in 2002 heus niet overhaast te werk gegaan.

Maarten Boudry. ©rv

**Johan Braeckman (hoogleraar
wijsbegeerte, Universiteit Gent)**

**An Ravelingien (ethicus, Bioethics
Institute Ghent)**

**Maarten Boudry
(wetenschapsfilosoof, postdoctoraal
onderzoeker, Universiteit Gent)**

**Etienne Vermeersch (gewezen
voorzitter van het Raadgevend
Comité voor Bio-ethiek)**

**Wim Distelmans (prof palliatieve
geneeskunde, VUB)**

Paul De Knop (Rector, VUB)

**Wouter Duyck (opleidingsvoorzitter
psychologie, Universiteit Gent)**

Freddy Mortier (ethicus, UGent)

**Marleen Temmerman
(buitengewoon Hoogleraar,
Universiteit Gent)**

**Gwendolyn Rutten (voorzitter Open
Vld)**

**Jacinta De Roeck (gewezen senator
en voorzitter van LEIF Antwerpen)**

**Serge Gutwirth (Professor
mensenrechten, VUB)**

**Tony Van Loon (emeritus
moraalwetenschappen, Vrije
Universiteit Brussel)**

**Jean-Jacques Amy (Emeritus
Hoogleraar Gynaecologie-**

**Verloskunde, Vrije Universiteit
Brussel)**

**Sonja Snacken (Professor
criminologie, Vrije Universiteit
Brussel)**

**Peter Paul De Deyn
(Neuropsychiater, Hoogleraar,
Universiteit Antwerpen en
Groningen)**

**Paul Destrooper (bestuurder LEIF,
Forum Palliatieve Zorg en Zuster
Leontine Fonds)**

**Geert De Soete (Decaan Fac.
Psychologie en Pedagogische
Wetenschappen, UGent)**

**Rik Schots (Professor Hematologie
UZ Brussel)**

**Thierry Vansweevelt (Hoogleraar
Medisch recht, Universiteit
Antwerpen)**

**Jean Paul Van Bendegem (filosoof
VUB, Brussel)**

**Marina Van Haeren (algemeen
directeur deMens.nu en secretaris-
generaal Centraal Vrijzinnige Raad)**

**Frank Schweitser (Ma Wijsbegeerte
& Moraalwetenschappen,
Verpleegkundige,
W.E.M.M.E.L. expertisecentrum
'waardig levenseinde')**

**Edel Maex (Psychiater, Ziekenhuis
Netwerk Antwerpen)**

**Sylvain Peeters (psycholoog en
voorzitter van deMens.nu)**

**Patrik Vankrunkelsven (docent
huisartsgeneeskunde, KULeuven)**

**Peter Deconinck (emeritus
hoogleraar kinderchirurgie, VUB)**

**Piet Hoebeke (professor, Voorzitter
Medische Raad, Vakgroepvoorzitter
Uro-Gynaecologie, Diensthoofd
Urologie, UZ Gent)**

**Mario Van Essche (voorzitter HVV
en advocaat, Putte)**

**Gert De Nutte (algemeen
coördinator Humanistisch-
Vrijzinnige Vereniging)**

**Franky Bussche (directeur Studie
en Onderzoek deMens.nu)**

**Guy Peeters (arts, Voorzitter
Socialistische Mutualiteiten)**

**Anne-France Ketelaer (jurist en
adjunct-algemeen directeur van
UVV/deMens.nu)**

**Marjan Joris (coördinator De
Maakbare Mens vzw)**

**Frank Christiaens (Anesthesioloog -
Urgentiegeneesheer, LEIF-arts)**

**Stefaan De Smet (lector
psychiatrische verpleegkunde en
onderzoeker forensische
psychiatrie, Hogeschool Gent - Vrije
Universiteit Brussel - Universiteit
Gent)**

**Bea Verbeeck (Psychiater-
psychotherapeut Brussel)**

**Liesbet Lauwereys (coördinator De
Maakbare Mens vzw)**

**Gwen Verbeke (LEIF-arts, Palliatief
arts-geriater AZ Jan Portaels,
Vilvoorde)**

**Magali de Jonghe (lid van de
Federale Controle Commissie
Euthanasie, lid RvB LEIF W-VL en
vrijzinnig humanistisch consulent
huisvandeMens Brugge)**

Andrea Thienpont

(onthaalmedewerker LEIF GENT)

**Mia Fermon (partner van Koen,
twee jaar geleden overleden door
euthanasie)**

**Benneth De Proft (bestuur Vonkel
en LEIF Antwerpen)**

**Jacqueline Herremans (advokaat,
voorzitster association pour le droit
de mourir dans la dignité, lid van de
Euthanasie commissie)**

**Robert Gosselin (radioloog - UZ
Gent)**

**Reinier Hueting (huisarts, LEIFarts,
Geraardsbergen)**

**Ann Staels (klinisch psycholoog,
Vonkel)**

**Tino Ruyters (directeur vzw Free
Clinic, Antwerpen)**

**Robert Schurink (arts, directeur
Nederlandse Vereniging voor een
Vrijwillig
Levensinde)**

**Marc Tourwé (hoogleraar
Universiteit Antwerpen, faculteit
Toegepaste**

Ingenieurswetenschappen)

**Christine Demeulemeester
(psychotherapeut, Aalst)**

**Patrick Wyffels (leifarts, huisarts in
Halle-Zoersel)**

Winne Caemaert (Osteopate)

**Jan Bernheim (Professor em. End-
of-Life Care Research Group,
Faculty of Medicine, Vrije
Universiteit Brussel)**

**Guido Pennings (hoogleraar
Bioethics Institute Ghent)**

Heidi Mertes (ethicus UGent)
Dirk Demuynck (uitgever)
Brenda Froyen
(ervaringsdeskundige, auteur van
het boek Kortsluiting in mijn hoofd)
Rahis Remmery
(Onthaalmedewerker LEIF GENT)
Hilde Verbruggen (Onthaal
medewerker Leif Antwerpen)
André Van Nieuwerkerke (Voorzitter
LEIF West-Vlaanderen, Eresenator)
Inès Staelens (patiënt,
ervaringsdeskundige)
Dominique Lossignol (M.D., Institut
Jules Bordet, ULB)
Ann Callebert (klinisch psycholoog -
onderzoekster herstel en
euthanasie)
Kurt Audenaert (Hoogleraar
psychiatrie, Universiteit Gent)
Erik Struys (bestuurder vzw Omega)
Bert Coessens (Sympathisant
Vonkel)
Frank Vandendries (moreel
consulent, levenseindecounselor
Zuid-Nederland)
Rik Achten (Voorzitter Breinwijzer
VZW, Diensthoofd radiologie
UZGent)
Marleen Peters (projectleider en
publicist, gespecialiseerd in het
zelfgewilde levenseinde,
Amsterdam)
Erna Van der Auwera
(onthaalmedewerker LEIF
Antwerpen)
Willy Depecker (psychoanalyticus-
psychotherapeut, Brugge)

**Dirk Devroey (professor, voorzitter
vakgroep huisartsgeneeskunde en
chronische zorg VUB)**

**Gaston R. Demarée (KMI-
wetenschapper op rust)**

**Charles Susanne (prof.
antropologie, VUB)**

**Nathalie Albert
(ervaringsdeskundige Alexianen
Zorggroep Tienen)**

**Elke Gyselaers
(ervaringsdeskundige, Licentiaat
Moraalwetenschappen, VUB)**

**Bart Callebert
(ervaringsdeskundige, Gent)**

**Jasmien Caemaert
(maatschappelijk werker)**

**Kathleen Van Steenkiste (vrijzinnig
humanistisch consulent)**

**Simon Van Belle (medisch
oncoloog, U Gent / UZ Gent)**

**Karl Laurent (Moreel Consulent
Luchthaven Zaventem)**

**Diana Van de Gracht (vrijwilligster
bij „Netwerk Levenseinde" in
Oudenaarde)**

**Frank Heyvaert (LEIF arts voor
LEIF Antwerpen)**

**Luc Proot (coördinerend LEIFarts
LEIF West-Vlaanderen)**

**Louissette Vervaet (vrijwilligster
verschillende organisaties,
eredirecteur)**

**Peter Theuns (Hoofddocent
statistiek en deontologie, Vrije
Universiteit Brussel)**

Gert De Rouck (informaticus)

Petra de Jong (voormalig directeur)

NVVE)

Arnold Decraene (huisarts, Lede)

**Edward Keppens (emeritus
professor, Vrije Universiteit
Brussel)**

Koen Titeca (psychiater, Kortrijk)

**Rita Thienpont (vrijwilligster
LEIFpunt Gent/VONKEL)**

**Wim Betz (arts, professor emeritus
VUB)**

**Geert Derre (zelfstandig
psychotherapeut, bestuurder
Vonkel en onhaalmedewerker Leif
Gent)**

**Hilde Borms (vrijzinnig
humanistisch consulent)**

**Gustaaf Cornelis
(wetenschapsethicus, Vrije
Universiteit Brussel, Universiteit
Antwerpen)**

**Jeannine Bellaert (LEIF-W.VL.,
Coördinator vrijwilligers)**

**Sigrid Lauwereys, vrijzinnig
humanistisch consulent, Aalst**

**Serge Coopman (arts, Skin & Laser
Clinic, Antwerpen)**

Gerard De Fré (Psychiater, Aalst)

**Mia Voordeckers
(Radiotherapie/Leifarts UZ Brussel)**

**Jurgen Slembrouck (moreel
consulent, Antwerpen)**

Bart De Schutter (ere-rector VUB)

**Pierre Martin Neirinckx (moreel
consulent, criminoloog)**

**Ton Vink (filosoof en counselor,
Nederland)**

**Ruddy Verbinnen (arts, bestuurder
van de vzw Omega en Algemeen**

**Coördinator van de Universitaire
Associatie Brussel)**

Roos Deschamps

(ervaringsdeskundige)

**François Pauwels (LEIFarts,
equipearts Omega)**

**Maridi Aerts (gastro-enteroloog,
LEIF arts, Brussel)**

**Jaak Remes (vrijwillige
medewerker LEIF Gent)**

**Nathalie Vanderbruggen
(Psychiater/ psychotherapeut, UZ
Brussel)**

Fredje Baert (PASS Actief Gent)

Chantal De Poorter

**(onthaalmedewerker LEIF-Gent -
Vonkel)**

**Els Verbelen (klinisch psychologe te
Kalmthout)**

Tom Hannes (filosoof & schrijver)

Fred Waumans (socioloog, Hasselt)

**Lidia Rura (doctoraal onderzoeker
vertaalwetenschap, UGent, ex-
partner van een overleden
euthanasiepatiënt)**

Jos van Wijk - Voorzitter Coöperatie

Laatste Wil - www.laatstewil.nu

Gert Rebergen -

Secr./penningmeester Coöperatie

Laatste Wil - www.laatstewil.nu

**Karen François (hoofddocent
wijsbegeerte, VUB)**

Cathy Macharis, Professor, Brussel

Karen Verstraeten

**(psychotherapeute, specialisatie
chronisch zieken, Deurne)**

Albert Stas (Directeur deMens.nu)

Kristel De Vos (begeleidster

**volwassenen met een beperking,
Lennik)**

**Mayke Hundhausen
(Onthaalmedewerker LEIF Gent)**

**Colette Raymakers, voorzitter
Netwerk Levenseinde, bestuurder
LEIF**

**Michel Flamée (emeritus professor,
Vrije Universiteit Brussel)**

**Laura Michiels (vrijwilligster
LEIFAntwerpen)**

Steven De Lelie (acteur)

**Jean Meurs, Humanistisch-
Vrijzinnige Vereniging, Mol**

**Mia Tytgat, Humanistisch-
Vrijzinnige Vereniging, Mol**

Klara Jacobs (psychologe, Gent)

Patrick Rentmeesters (burger)

**Mil Kooyman (Gewezen
vakbondsverantwoordelijke,
Bestuurder van Woonzorgcentrum
Domino)**

Herman Thienpont (psycholoog)

**Willem Laureys (MD,
Omnipracticus op rust)**

**Elisa Bulckens (criminologe,
psychotherapeut, Antwerpen)**

**Rudi Collijs (lid Liberales,
Lochristi)**

**Michael Portzky (klinisch
psycholoog, Gent)**

**Jan Baccaert (geoloog, vrijwilliger
UGent)**

**Marjorie Vangansbeke (Massage-
therapist)**

**Herbert Plovie (Geneeskeer-Kolonel
b.d., Bredene)**

Jean-Jacques De Gucht

(gemeenschapssenator)

**Veerle De Vos (Psychotherapeute en
medewerkster Vonkel, Gent)**

**Philippe Van Cauwenberghe
(Psychiater, Gent)**

**Patrick Simons (Huisarts- Leif-arts -
palliatieve equipearts, Halle)**

**Henri Bartholomeeusen (Président
du Centre d'Action Laïque)**

**Maya Franssens (Klinisch
Psychologe-Neuropsychologe en
Psychodiagnosticus, Sleidinge)**

**Asteer Caemaert (ex-
psycholoog/psychotherapeut)**

**Miek Caenberghs (psychologe en
familietherapeute)**

**Joke Denekens (emeritus
Hoogleraar huisartsgeneeskunde)**

**Rika Peters (LEIF-medewerker
Gent)**

**Jelissa Boiy (verslavingsarts
Kortrijk en Roeselare)**

**Joeri Van Looy (Klinische
psycholoog en oplossingsgericht
systeemtherapeut, Wilsele)**

**Marijke Mulder
(levenseindecounselor en
zingevingcoach, Noord Nederland)**

**Robert Geeraert (bestuurder LEIF)
Det Tacq (psychologe, Gent)**

**Frank Stappaerts (inspecteur niet-
confessionele zedenleer)**

**Geert Crombez (professor,
Department Experimental-Clinical
and Health Psychology, Health
Psychology Lab, Universiteit Gent)**

**Ann Naessens
(onthaalmedewerkster LEIF)**

Antwerpen)

**Hendrik Cammu (professor, arts,
VUBrussel)**

**Hubert Van Hoorde (ereprofessor,
Universiteit Gent)**

**Eddy Van Gelder (voorzitter raad
van bestuur VUB)**

**Michele Leunen (gynaecologe, UZ
Brussel)**

**Sebastiaan Engelborghs (neuroloog
en hoogleraar
neurowetenschappen, UAntwerpen)**

**Ann Buysse (hoogleraar
psychologie, UGent)**

**Marie Jeanne Vanrobaeys (zus van
iemand die uit het leven stapte op
basis van ondraaglijk psychisch
lijden)**

**Carlo Goethals (leraar,
ervaringsdeskundige)**

**Hugo U. Besard -
Kunstenaar/graficus - prof Artesis
Plantijn Hogeschool Antwerpen**

**Monica Verhofstadt
(masterstudente klinische
psychologie, onderzoekster naar
ondraaglijk lijden bij psychiatrische
patiënten)**

**Ann Weckx (scenografe en
kunstenaar, verbonden aan Topaz
in Wemmel)**

Greta Fiers (Oostende)

**Piet Van Leuven (emeritus gewoon
hoogleraar, Mol)**

**Vera Rogiers (professor,
diensthoofd Toxicologie, fac G&F,
VUB)**

Guy Hubens (Chirurg Antwerpen,

hoogleraar UA)

**Bart Keymeulen (Gewoon
hoogleraar VUB, Endocrino-
diabetoloog)**

**Els Goderis (directeur
huizen van de Mens West-Vlaanderen
& ondervoorzitter Leif West-
Vlaanderen)**

**Frank Scheelings (docent VUB,
coördinator Centrum voor
Academische en Vrijzinnige
Archieven)**

**Carine Vrancken (psycholoog,
abortuscentrum Hasselt)**

Isabelle Libbrecht (psychiater)

**Johan Braeckman (uroloog UZ
Brussel, professor VUB)**

**Mia Taffijn (Verpleegkundige UZ
Brussel)**

**Sven Estercam (arts, diensthoofd en
medisch coördinator diensten
psychiatrie St Franciskusziekenhuis
Heusden-Zolder en Jessa ziekenhuis
Hasselt)**

**Charlotte Stolte (Anesthesiste, AZ
Nikolaas)**

**Dirk Avonts (professor
huisartsgeneeskunde, Universiteit
Gent)**

**Wim Vandebussche (hoogleraar
Nederlandse taalkunde VUB)**

**Anouck Debroye (HR Interim
Manager & Coach)**

Gily Coene (professor VUB)

**Magriet De Maegd (Cultureel
medewerker in het supportief en
palliatief dagcentrum TOPAZ)**

Michel De Brabander (huisarts,

Humbeek)

**Gemma Cogen (verplegende, UZ
Brussel)**

**Frie Blanckaert (gepensioneerd
lector Arteveldehogeschool)**

**Eliane van den Ende (journalist,
Beigem)**

Theo Compernelle (psychiater)

**Mieke VERDIN (actrice,
medewerker bij de
communicatiemodule van de Leif-
opleidingen in Wemmel)**

**Niels De Temmerman, professor,
Vrije Universiteit Brussel**

**Greet Blanckaert (psychotherapeut,
Gent)**

**Michel Deneyer (docent bio-ethiek,
VUB)**

**Marc Noppen (arts, pneumoloog,
CEO UZ Brussel)**

**Dr. Eric Vandevelde (gynaecoloog,
LEIFarts, Ronse)**

**Jim Van Leemput (ere algemeen
directeur VUB, voorzitter Instelling
Morele Dienstverlening Antwerpen)**

**Winnie Belpaeme (vrijzinnig-
humanistisch moreel consulente,
Gent)**

**Rik Pinxten (professor emeritus
culturele antropologie, Gent)**

Hilde Depla (zelfstandig schilder)

**Henri Oger (onthaalmedewerker
LEIF, Gent)**

**Tessa vermeiren (journalist met
rust)**

**Pierre Pol Vincke, (zoöloog,
gewezen Minister-raad voor
Internationale samenwerking FOD-**

BZ.

**Ruth Raes (Coördinator Netwerk
Levensende, Palliatieve thuiszorg
Zuid-Oost-Vlaanderen).**

**Marianne Marchand (Gewezen
Voorzitter Humanistisch Verbond)**

**Robert Cliquet (prof. em.
Antropologie, UGent)**

**Joris Weyns (LEIF-arts, equipe-
arts)**

**Yves Kengen (Directeur
Communication - Médias, Centre
d'Action Laïque ASBL)**

**Katrien Van den Meerschaute
(vrijzinnig humanistisch consulent,
huisvandeMens, Aalst)**

**Rita Van der Stoelen
(Onthaalmedewerker LEIF, Gent)**

**Paula Schepens
(onthaalmedewerker Leif Gent en
Brugge)**

**Jutte van der Werff ten Bosch
(Kinderarts)**

**Alex Michotte (neuroloog UZ
Brussel)**

**Tine Berbé (vrijzinnig humanistisch
consulent, Brussel)**

Tim Trachet (VRT journalist)

**En: Els Vermeeren, Marc De Waele,
Marc Coucke en tientallen andere
patiënten, psychologen,
therapeuten, artsen, ethici e.a.**